

Henrich Bartek,

O SPOJKÁCH ač A ačkoľvek.

V 1. vydaní Czambelovej Rukováti spisovnej reči slovenskej z roku 1902. autor pokladá spojku *ačkoľvek* za dobrú, lebo uvádza sa v abecednom ukazovateli, ale v 2. vydaní, ktoré roku 1915. prichystal do tlače a čiastočne opravil Jozef Škultéty, nenachodíme už spojku *ačkoľvek*, istotne preto, že vydavateľ v duchu Czambelových zásad neuznal spojku *ačkoľvek* za vhodnú pre spisovnú reč, keďže v ľudovej reči je celkom neznáma. Od 2. vydania Rukováti dobrý spisovný úzus vyhýbal sa veľmi pozorne spojke *ačkoľvek* a najmä vo vydaniach Matice slovenskej dôsledne sa píše *hoc*, *hoci* alebo *čo aj*, teda tak, ako to žiada živá reč. Proti tomu v nových Pravidlách slovenského pravopisu je heslo *ačkoľvek* = *hoci*, *hoc*, ale Pravidlá nehovoria jasne, či *ačkoľvek* je zlé, naopak znak rovnosti dokazoval by, že *hoci* i *ačkoľvek* sú rovnako dobré spojky. Treba si teda položiť otázku, či Pravidlami uznané *ačkoľvek* je naozaj oprávnenou korektúrou puristických snáh, ktoré zavrhovaly spojku *ačkoľvek*.

A tu predovšetkým treba skúmať, či azda slovenské nárečia poznajú samostatnú spojku *ač*, ktorá dáva význam celej složenej spojke *ačkoľvek*, a keď áno, treba zistiť, aké značenie má spojka *ač* v slovenských nárečiach.

Žiada sa ešte vopred poznamenať, že spojka *ač* je v spisovnej reči slovenskej veľmi zriedkavá a neuznávajú ju ani Pravidlá slovenského pravopisu, ale ani staršie gramatiky a slovníky, jednako kde tu nachodíme ju i u dobrých spisovateľov, na príklad u Vajanského (Sobrané spisy VI, 22):

Āč vyznať treba: holubičie mravy
ver' nášmu rodu nepriniesly slávy.

Tu *ač* značí *hoc*, ale je to zrejme bohemizmus, keďže v ľudovej reči, vlastne len v niektorých nárečiach, *ač* je spojkou podmienovacou a značí *ak* (česky *jestli*, latinsky *si*). Niekoľko zaujímavých príkladov nachodíme v Polívkovom Súpise sloven-

ských rozprávok, z ktorých vynímame doklady iba z tých textov, čo zapísal Samo Czambel.

Spojka **ač** = **ak**: „Daj mi vody, prosím ťa, lebo hneď ma ňímaš, *ač* mi vody ňedáš!“ Doklad z Cinobane v Novohrade (Súpis III, 214): „Sen môj, kod prídeš do slávneho drahiho traktíra, rozkážeš tristoterakvo jello, *ač* to nebude hotovo pre tvoji paňi, tak s tvojej paňej ňémaš nič, umrie ti“. Z Málnca v Novohrade (Súpis III, 216), v tomže texte (na str. 218) nachodíme ešte tieto doklady: „Schifela sa za bricho tá stará bosorka, že *ač* s téj rebé koštuje kto, že razom umrie“. — „Ale stará bosorka... svoje dieuki poviedala: „*Āč* tú hrúškú ňevikopu zo zeme, už je po našom živote“. Tieto príklady jasne dokazujú, že spojka *ač* má ešte v slovenských nárečiach svoj archaický význam, t. j. značí *ak*, teda práve tak, ako v starej češtine, kde je veľmi časté podmieňovanie *ač*, na príklad: Bóh sešli ránu na mě, *acz* toho zapomanu AlxV. 453; *Ācz* jě (mužě) nynie potepemy, věčnú chválu i paměť vezmemy DalC. 10; Pane, *acz* chceš, můžeš mě uzdraviti OpMus. 37b. (Doklady sú z Gebauerovho Slovníka staročeského I, 4—5.) Tieto príklady sú z najstarších staročeských textov, kde *ač* značilo *ak*.

Okrem spojky *ač* (= *ak*) nachodíme v niektorých slovenských nárečiach i spojku **až** = **ak**. Ide tu zrejme o hláskoslovný zjav. Časová spojka *až* prejala i funkciu podmieňovacej spojky *ač*. Stará spojka *ač* splynula s *až* v niektorých nárečiach stredoslovenských a hojne na západnom Slovensku, na príklad: „*Āž* by čo bolo, tak bude mať oca toho a toho krála sina“. (Doklad zo zápisu Czambelovho z Veľkých Slažian, Súpis II, 374); „A žiju *až* nepomreli“ (z Brehov v Tekovskej, Súpis II, 158); „Von jej odpoviedau: „Ja in jedným slovom povien, *až* sa in bude ľubiť dobre, *až* nie, aj tak dobre. Ja in ten zlatý belčou dán, *až* mi nohy holje po kolená ukážu“ (zo Starého Tekova, Súpis II, 299), v tomže texte: „*Āž* to na vōsmu hodinu rano nebude hotovō, tak ti dám hlavu zofať.“ — „Len hybaj núter a spi do štiroch hodín, *až* ho o štvrtěj hodine rano nebudeš mať pod hlavou, tak je koniec tvojmu životu“; — „...že je edna jeho žena a druhá jeho dieuša, tak žebe tje vyhlādu, a *až* jich nājde, tak žebe si dieuku zveu za ženu, a *až* jich ňevyhlādá, majetok žebe jeho zostāu“ (Veľké Tiriakovce v Gemerí, Súpis IV, 552), tamže: „*Āž* mōžte, len jje spomōžte“. Pravda, pred neznelou spoluhlāskou *až* sa mení v *aš*, na príklad: „Synok, ľitujem tvojho mladýho života, ale kod sa na to dávaš, *aš* princeznú ňedovedieš, tak aj tvojāj hlava bude medzi druhyma vystavenā“ (z Veľkých Tiriakoviec, Súpis III, 76). Zo Sebedražia uvádza Ján Mjartan fašiangovú pieseň (Sborník Matice slov. II, 170): „A tam hore na povale mačku máte na slanine, chote si hu odohnať a mne kus odrezať. *Āž* mi malý odrežete, hlboko sa porežete a budete banovať“. Táto pieseň je aj inde znāma. Na západnom Slovensku *až* vo význame

ak je veľmi časté. Má ho i Bernolák (Slovár 24), kde o *až* píše, že značí „*ažbi, jak, jakbi, jestli, kdiž, keď*“ a na príklad vetu: „*Až* budem mať čas, učiním to“, vysvetľuje tak, že *až* v nej značí *ak*. Okrem toho pozná i spojku *ažbi = jestlíbi*; — Z Dolného Srnia a Moravského Lieskového mám doklady od dr. J. Martáka: „*Až* môžem, urobím to. *Až* mám penáže, zaplácim. *Aš* pôjdete okolo, ustavte sa u nás“. — V listoch od Slovákov zo západu veľmi často nachodím *až* v značení *ak*, na príklad: „*Až* sa to ešte dá, zameňte ten pasus“, alebo: „*Až* môžete, pošlite mi tú knihu“.

Vo všetkých týchto príkladoch *až* značí *ak*.

Stará časová spojka *až* (z *a* + *že*) a podmieňovacia spojka *ač* (z *a* + *če*) miesty splynuly a ostalo len *až*, ktoré uvádza vety časové aj podmieňovacie. Hoci *ač* zaniklo, preniesol sa jeho význam na *až*. Nezmenená ostala spojka *ač* v niektorých slovenských nárečiach v Novohrade. V iných krajoch na Slovensku, na príklad v Turci, nepoznajú *až*, ale len *ač*, pravda, uvádza len vety časové, takže ide tu o zmenu koncové *ž* v *č*.

Spojka *ač* podľa citovaných príkladov mala zprvoti v starej češtine svoj pôvodný význam, bola podmieňovacia. Iba časom české *ač* nadobudlo nový význam *hoc*, ktorý potom prešiel i na novú spojku *ačkoli*, o ktorej tvrdí J. Gebauer (v Slovníku staročeskom II, 80), že je z „doby pozdní“, t. j. najstaršie staročeské texty nepoznajú ešte *ačkoli*. Význam spojky *ačkoli* a jej novší pôvod v češtine najlepšie dokazujú, že v slovenčine novotvar *ačkolvek* je nemožný, lebo slovenčina vôbec nepozná spojku *ač* (*až*) v platnosti *hoc*, ako je teraz v češtine. Preto složená spojka *ačkolvek* musela by v slovenčine značiť *ak* a nie *hoc*. Poľština je na strednej ceste medzi slovenčinou a češtinou, lebo podľa A. Brücknerovho Slovníka etymologiczniego języka polskiego (str. 2.) *acz, aczkoli = gdyby, jeśli i chociaż*, teda poľské *acz* i *aczkoli* okrem starého významu *ak* značí i *hoc*, proti tomu v dnešnej češtine *ač* i *ačkoli* má iba nové zaznačenie *hoc*.

V niektorých slovenských nárečiach *ač* (i *až*) zachovalo si svoj pôvodný význam *ak*. V našej ľudovej reči niet príkladov na *ač = hoc*. V ľudových textoch darmo by sme hľadali spojku *ačkolvek*.

Z tejto úvahy vychodí, že *ačkolvek* je spojka neslovenská, že síce slovenské nárečia poznajú aj spojku *ač*, ale vždy v jej pôvodnom značení *ak*. Pravda, pre spisovnú reč archaizmus *ač* vonkoncom sa nehodí, veď miesto neho napospol správne užívame spojku *ak*, ktorá nám úplne vyhovuje.

Napokon treba poznamenať, že správne bolo stanovisko našich praktických jazykovedcov, ktorí v duchu ľudovej reči odmietali českú spojku *ačkolvek*, ktorá nemôže mať miesto v našej spisovnej reči.

O SLOVENČINE NAŠICH CIRKVI.

Azda žiadna složka nášho verejného života nezachovala si tak zreteľné stopy niekoľkostoročnej tradície československej ako cirkevná reč našich vyznaní. Prostredie opojnej vône tymiánu a mystického pološera, prerývaného blikajúcimi svetielkami, kde s dojemnou a jednoduchou srdečnosťou sa modlí a spieva slovenský človek, nebolo vhodné, aby sa posvätná jeho reč menila a prispôsobila novým a radikálnym pomerom víťazstva ľudovej reči — slovenčiny. A rozumie sa, i cirkevnej vrchnosti väčšmi záležalo na opravdivej zbožnosti srdca ako na jej vonkajšom výraze — reči. Tak si ľahko možno vysvetliť, prečo ešte donedávna obrovská väčšina modlitebných kníh, spevníkov a brošúr bola alebo čiro česká alebo československá, tlačaná konzervatívnym švabachom.

Za dôležitú okolnosť pomalého a dosiaľ ešte neúplného prenikania slovenčiny do cirkevnej reči treba pokladať stav, že naši evanjelici sa kŕčovito pridŕžujú českoslovenčiny (bibličtiny) ako liturgickej reči, hoci v posledných rokoch časté sú hlasy, ktoré si žiadajú nápravu.

Táto pochopiteľná, no nečasová húževnatosť mala nepochybne vplyv i na chrámovú reč našich katolíkov, o ktorej ťažko tvrdiť, že je s hľadiska jazykovej čistoty súca. Ide tu o fakt, že rozličným pomôckam veriacich venovala sa malá pozornosť a huf neslovenskosti sa tradoval na pr. so spevníka na spevník. Ich poslovenčovatelia nemali uvedomelej jazykovej kritičnosti, čím sa stalo, že jednoducho české spevníky prepisovali do slovenčiny; niekedy si počínali azda dosť šťastlivo, ale často bezradne ponechávali v texte výrazy, pre ktoré nenašli svojských slov. Preto terajší stav je iba kompromisom, kde povedľa dobrým foriem je veľa bohemizmov, archaizmov, nesprávnych väzieb, ba niekedy, bohužiaľ, i nesmyslov.

Dôkazom tejto mienky je na pr. „Sbierka chrámových piesní“, ktorú zostavil Štefan Leitmann a dal vytlačiť r. 1928 v Nitre. Ak sú všakové iné tlačivá katolícke s jazykovej stránky chybné, platí to bez výhrady najmä pre spevníky. V snahe zachovať ustálený nápev, ktorého vznik možno datovať zo spoločného spisovného jazyka, idú ich vydavatelia až za dovolenú hranicu. Veď treba veľa slohovej obratnosti, ba i básnického nadania pri prekladoch spevov do hociktorej reči. Preto si ich zostavovatelia pomáhali u nás tak na úkor jazykovej čistoty, že sa uspokojili s textom poloslovenským, lebo vedeli, že nemajú spomenutých umeleckých predpokladov. Podobne je i v Spevníku Leitmannovom, kde pre rým alebo inú spevácku užitočnosť trpí slovenčina. Krivdili by sme, keby sme počítali všetky nedostatky na vrub zostavovateľov a neuvedomili si, že pri svojom postupe vychádzal z istých predlôh, pričom spevy azda vôbec

nemenil, len ich pekne rúče opísal a usporiadal podľa obsahu. Pri niektorých ustálených výrazoch slovenčiaci pokus azda by narúšal tradíciou posvätený úzus. No ťažko súhlasit s takými bohemizmami, ktoré každý neoborník ľahúčko rozpozna a môže odstrániť.

Podľa tvaroslovného rozdelenia veľmi zrejme chyby v Leitmannovom Spevníku sú:

a) u podstatných mien:

1. v koreni lebo v kmeni: *rúžo krásna* str. 49 — ruža krásna; S. gen. *tajemstva* 50 — *tajomstva*; *čnosti* 6, 12 atď. — *ctnosti*; *duš lekár čistý* 21 — *duši lekár čistý* (i keď *duš*, nikdy s krátkou korennou samohláskou!); v *trapeňiach* 24 — v *trápeniach*; v *okamžení* 18 — v *okamihu*; *pozdvíženie* 27 — *odvodené od pozdvíhnúť*, ktorého príčastné je *pozdvíhnutý* a podstat. meno slovesné *pozdvíhnutie*, č. *pozdvížení*; s *tronu* 28 — s *trónu*; *trónom* 47 — *trónom*; sg. gen. *ména* 41 — *mena*; *rúž* 46 — *ruží*, kým *rúž* je starý a dobrý genitív, no nezvyčajný; do *rája* 45 — do *raja*; *mšu svätú* 15 — *omšu svätú* a pod.;

2. v koncovke: Sg. *voč.* je v slč. veľmi zriedkavý u životných mien, u ostatných ho niečo vôbec, i nahradzuje sa nominatívom. V tomto spevníku je prečastý: Ty *Božia Rodičko* 3, *Slavná panovnico* 49, *Pozdravená buď Kráľovno* 48, *ó Matičko* 49, *Ó Maria primlúvnicu naša!* 45 a mnoho iných; no i u neživotných, čo je rozhodne archaizmus: *rúžo krásna* 49, *Hostio čistá* 20, *Lalijo čistoty* 49 (*lalia čistoty*); *Ó srdco studňo lásky* 30. (Pravda, v niektorých príkladoch ide o básnický obraz a zosobnenie, ale vždy lepší je nominatív.)

Vok. podst. *ména* Ježiš je Ježišu, chybne: *Pane Ježiší* 21, *mój Ježiší!*

Sg. gen.: *cirkev*, -i podľa ‚kost‘, pôvodný a zriedkavý *circve* 13; *zver* -i, no tu ‚dravej zvery sa nebojím“ 24; *mysel* -i, tvar ‚mysle‘ je analogický: *mysle* vrúcnej rozjímaním 32.

Sg. dat.: *syn*, -ovi; pôvodný u- km. dat., chybne: *porúčaj nás synu* 3, *kráľu kráľov* — *sláva* 5; *laliji* 38 — *lalii*; *k boji* *daj mi sily* 25 — *k boju* a pod.

Iné pády: *duš lekár čistý* 21 — *duši lekár čistý*; *ústmi* 5, 32, 4 — *ústami*; *třním* 22 — *třním*; v *spôsobách* 15 — v *spôsoboch*; *po jaskyňách* 24 — *po jaskyniach*; *Cisárovná* 47, ale *Cisárovná* 51; *na Sionu* 50 — *na Sione*;

b) u prídavných mien:

1. *kazy pravopisné* a *tlačové*: *nač bôlné prúty* 51 — *načo bôlne prúty*; *nasladšie* meno 22 — *najsladšie* meno; *nesmierné* *tajomstvo* 25 — *nesmierne* *tajomstvo*; *Slavná panovnico* 49 — *Slávna panovnica*; *pannenský život* 50 — *panenský život*.

2. *omyly v skloňovaní*: *Srdce Ježišove* 22 — podľa gramatiky *Ježišovo*; *na slovo kňazove* 6 — *kňazovo*; *k Srdcu Pánovému* 25 — *k Srdcu Pánovmu*; *Kristového* 52 — *Kristovho*; *jako obeť Abela* 15 — *ako obeť Ábelova*.

3. neslovenskosti: život kázaný 51 — život ukáznený; včas nynejší 8 — v čas terajší; táto obeť nynejšia 8 — terajšia.

4. archaizmy: zdrav buď chlebe ty anjelský 34, zdravas Panno Maria 42 (zdravas je zo *zdráva si*). „Zdravas“ je výraz tak zakorenený, že ho ťažko nahradiť.

c) u zámen: Vo spevníku najviac československých slov je u zámen, ktoré sú len hláskove prispôsobené slovenskému textu. Môžeme to tvrdiť hlavne o zámenách prisvojovacích a vzťažných: *Tvú* hostinu 29, *Tvé* najsladšie meno 29, Jezu srdce *Tvé* 21, srdce *mé* nehodné 4, Plné je *Tvej* slávy nebe 8, Pri *Tvých* prsiach materských 46, Ráč *Svých* verných spravovať 53, vyslyš *jich* hlas 49, (smrť) *jež* pamiatku chceme ctiť 12, *jehož* cirkev posielala 15, v *ňomž* 26, bo pod *jich* spôsobami 14.

Miesto zámena *tvoj* má byť *svoj* vo vetách: Ty vyprosíš milosť božiu Tvojim dietkam 44, Pros za mňa Syna Tvojho 44, Všem tvojim chránenom spiechaj ku pomoci 51. Ide tu azda o chybný preklad z neslovanskej reči, najskôr latinskej, kde niet zámena *svoj*, keď sa prisvojuje podmetu.

Z iných omylov uvedme: „tlačia moje *mňa* zlosti“ 45, správne *ma*, lebo je neprízvučné v takomto spojení.

Miesto neurčitého zámena *žiaden* má byť *nik*, *nikto*: Nech žiaden z nás nezhyne 42, hľa, ja nemám žiadneho 45.

d) číslovky: Príslovky násobné s *-krát* majú len v nárečiach *-ľ*, ináč dáme prednosť formám *raz*, *razy*, *táz*: na stokrát 20, stokrát 21, tisíckrát 32.

Neurčitej číslovky *všetok* vo spevníku takmer niet. Nahrádza ju *vše*, ktoré je oprávnené iba v niektorých ustálených výrazoch: Všechsvätých, všemohúci a pod.: k spaseniu nám všem daného 3, po vše veky 5, všech Kráľov Kráľovi 12, Všem tvojim chránenom 51. — Nedobré je i *všeliký* vo význame *všelijaký*; všelikých našich zlostí 12, všeliké zlé 25.

Umelé a chybné utvorené sú číslovky: Verím v Boha troj jediného 18, Smiluj sa nad obojima 31.

e) u slovies:

1. tlačové a pravopisné chyby: odvráť od nás 47 — odvráť od nás; skľoňuje 6 — skloňuje; udeľ nám Tvej milosti 9 — udeľ nám Svojej milosti; Tvé tvory hlasajú 16 — hlásajú; obsiahnúť 21 — obsiahnut; prijímame 21 — prijímame; prisaham 23 — prisahám; príjmi 50 — prijmi; Haj ich 47 — Háj ich; privine 42 — privinie; usniem Pane 23 — usnem, Panel — sstúpilo 52 — stúpilo; sstúpit — stúpit a pod.

2. neslovenské menné tvary prič. min. trpného v zástojí doplnkovom: buď *pochválen* 3, zástupov Pán — buď *nazván* 8, svätý Pán — *nazván* 19, meno nech je *zvelebeno* — *čteno* 22, sňal bremeno — *otvoreno* 26, blízko je Pán — *dán* 28; Buď vždy *pochváleno* — meno 29. — V piesňach ich užívanie je preto zvyčajné, lebo lahodia ako rýmy; pravda, len pre takéto cieľ kazíť reč je nedobré.

3. bohemizmy: Bez viery *sa nedá ľubiť* Bohu 5, *zahynúť* 6, *pohľad* (značí „pozri“) 18, *Budiž* pozdravená 20, *primlúvaj sa* za nás 43, ku nej *premlúvil* 36, *zdúverení* 39, nese — *skriéše* 52 (*skriéše* miesto *skryše* je gramatický nesmysel, zasa k vóli rýmu!), *doprovod* 47, *spiechaj* ku pomoci 51, *zjednaj* dary nebeské 47, *utvrdená* 50.

Cistote reči a slohu škodia i neslovenské adverbium *nyni*; Kňaz Tebe *nyni* 19; a germanizmy, ako na pr. *vzdor* potupe, pohane 24; pleonazmy: *sostúp dole* 6, *schádza s neba dole* 18; neľúbozvučné zvraty: *dnes s svojím* Spasiteľom 6 a interpunkčné omyly: *Ach my* 6, *Ajhľa oltár* 5, *Hľa Slovo Božie telom* 37; *Vidiš jak tu kvílime, v slzavom údolí* 37; *Tie ruže nad všetky kvety, sú spanilejšie* 46, ktorým sa možno ľahko vyhnúť pri pečlivej korektúre.

Keď tento nedokonalý a neúplný pokus vystihnúť najbežnejšie rečové a pravopisné kazy porovnáme s 52-stránkovým sošitkom Leitmannovho Spevníka, ukáže sa nám nevdojak planý stav cirkevnou vrchnostou preskúmaných a odobrených vydání. I skŕsa pre zodpovedných činiteľov užitočná úloha: prerevidovať s jazykovej stránky celú našu cirkevnú slovenskú terminologiu a frazeologiu, odstrániť jej chyby a nedostatky a postaviť ju na základňu čistej literárnej slovenčiny. Rozumie sa, že pri tejto neľahkej robote treba postupovať s jemným taktom, pomaly a rozvážne, aby sa kultúrno-historická odôvodnenosť niektorých takmer nenahraditeľných výrazov neznásilňovala, lebo nejde tu ani tak o vyhladenie stôp spoločnej cirkevnej tradície česko-slovenskej, ako o peknú snahu: dať pobožnému nášmu človekovi primeranú modlitbu, spevník a modlitebnú knižku, ktoré mu budú milé a vzácne nielen svojím ušľachtilým obsahom, ale i správnou slovenčinou.

J. Škultéty,

POZOR NA REČ,
či píšeme, či hovoríme!

(Pokračovanie.)

Po Šafárikovi od 1826-ho roku¹⁾ ujalo sa deliť slovenskú reč na troje, strednú, západnú a východnú. Až podiví sa človek, kde nabral Šafárik roku 1826-ho toľko materiálu dialektického, že mohol to tak povedať; kde akou rečou hovoria Slovinci, pred ním najviac ak Rybaj dozvedal sa, keď Dobrovskému potreboval podávať o tom zprávy. Ako hovorím, Šafárik to hneď vtedy, 1826-ho, vcelku dobre označil; ale potom bolo by sa pýtalo určitejšie vymedziť najmä západnú slovenčinu, a to sa nestalo.

¹⁾ Geschichte der slavischen Sprache und Literatur.

Západné nárečie Šafárik (str. 577) nazval *moravsko-slovenským*, v stoliciah Prešporskej, Nitrianskej a Trenčianskej: to opakovalo sa za ním, čo viac s takou zmenou, že „v dolnej Trenčianskej“, a horná Trenčianska pridávala sa k územiu strednej slovenčiny. Ešte 1923-ho v novom vydaní Vlčkových Dejín literatúry slovenskej (str. 1) menovaná je dolná Trenčianska ako územie západnej slovenčiny.

Vtedy bola to iste už veľká chyba. — Mne je veľmi milo rozpomínať sa na roky 1893 a 1894. Vo Viedni Miklosich len nedávno (1891-ho) bol umrel, na katedru slovenskej filológie prišiel z Petrohradu Jagić — mladí slavisti zas mohli dobre založiť svoje štúdiá. Docent Fr. Pastrnek, ktorý už mal spis o slovenčine („Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn“), roku 1893-ho podujal sa popisovať a vykladať nárečia slovenskej reči. Dotazníky vyplňovali mu mnou navyberaní predplatitelia Slovenských pohľadov, a práca začala sa krásne, ako máme to zachované v tomto časopise, v Slov. pohľadoch, až do 1896-ho.

A tu hneď na začiatku ukázalo sa, ktoré je územie západného nárečia slovenského. Už v druhom svojom referáte (Pohľady 1893, str. 240) Pastrnek vykladal zo Záhoria trenčianskeho, čiže z okolia Bánoviec, že „nenachádza podstatného rozdielu“ medzi „týmto nárečím a obecnou, spisovnou slovenčinou“.

A toto bánovské okolie je veru dolná Trenčianska. Najdolnejšia! Má ono vyše 60 obcí, a nárečie jeho tu neprestáva, ale siaha do Nitrianskej, dolinou Rudnianskou až po Topoľčany.

Nasledovne pri delení slovenčiny na troje veľmi chybné postavená je Nitrianska stolica. Západný dialekt — ako stojí i v Dejiniach Jaroslava Vlčka — je vraj v Nitrianskej, Bratislavskej a, ako už rečeno, v dolnej Trenčianskej. Nárečie bánovského kraja, o ktorom Pastrnek napísal, že nenachádza rozdielu medzi ním a spisovnou slovenčinou, ide Rudnianskou dolinou až do Nitrianskej, k Topoľčanom. A od Topoľčian nahor v údolí Nity je okolie Prievidze, kde v reči z pôvodného *č* je *c*, z *ď* je *dz* a hláska *e* zmäkčuje predchádzajúce *d*, *t*, *n*, *l* tak, ako *i*. Pastrnek zaznačil z okolia Prievidze i takéto vety: To je moje celuo bydlo; nemá viac na bydle; má ten počúvaňa od svojej ženy; dobre si užuj najprú, čo kceš povedať. (Akoby sme v Turci alebo v Liptove počúvali hovoriacich.) Od Topoľčian nadol v údolí Nity dvojhľasky prestávajú, povie sa na pr. nie *viac*, ale *vác*, no ináč nemenia sa vlastnosti tejto reči, na základe ktorých ona i tu prináleží k strednej slovenčine. I z Nitrianskej len v holičskom a senickom okrese je západná slovenčina.

Veľmi výstižne povedal o slovenčine profesor Pastrnek: „Každé nárečí podáva celou slovenčinu.“ (Sl. pohľ. 1893, str. 369.) K tomu ešte doložil: „Jen kraj její jest opět a opět jiný.“ Áno, „každé nárečí podáva celou slovenčinu“ a pri tom okrem takých podstatných jej vlastností, ako je naše *dz* zo staroslovenského *d*,

alebo zmäkčujúca e hláska, mihajú sa v našej reči ako spojujúce známky ešte i iné. Keď na ulici v Bratislave (r. 1922) ja počul som od ženskej, dedinčianky: „Už sme trã“, bezmála zavolať som na ňu: „Kde ste sa tu vzali z Gemera?“ (Lebo nazdal som sa, že také *ã* je len v gemerskej slovenčine.) A potom ešte s väčším podivením počul som od nej, že ona je veru z najbližšieho susedstva Bratislavy, to jest jej reč bola slovenčina najzápadnejšia.

Ešte všeličo bude treba zmeniť na náuke našej i o východnej slovenčine. (V. Vážný, ktorý z poverenia Matice slovenskej od 1920-ho spisoval slovenské nárečia, dotazníky svoje nesostavoval tak, aby sa čím skorej dopĺňovalo to, čo v 1890-tych rokoch už nestihol Pastrnek; jednako i z látky ním, Vážným, produkovanej v Sborníku Matice slovenskej všeličo môže sa použiť i v tejto veci, totiž pri určení troch nárečí slovenčiny.)

Ale — mne tu nie toto náleží spomínať. Súrnejšie je ukazovať, čo nepíšeme dnes dobre, čoho bolo by sa nám chrániť.

43) **uvažovať** o niečom. Až v širokom smysle užíva sa takto tohto slovesa, a to nemôže byť dobre. Uvažovať o *niečom!* Slovák povie: *povážiť, rozvážiť*, ale *uvážiť* sotva. No a uvažovať o *niečom* je veru protivné rečovému čutiú slovenskému.

Základné slovo je tu *vážiť, váha*. Hovoríme: *vážiť* niečo, na pr. múku, papier. V prenesenom smysle povieme: *povážiť, rozvážiť*, na pr.: *pováž len!* *Pováž*, čo to bolo u nás (keď sme totiž nejakú neprijemnosť mali). Alebo: *Rozvážili ste si tú vec?* A v každej takejto vete čujeme význam *váhy*. Akoby sme to, čo máme na mysli, o čo nám ide, dávali na vážky. Ale *uvažovať o niečom*, to s váhou už nemá súvisu. Ono, sloveso *uvažovať*, ujalo sa podľa podstatného mena *úvaha*, a toto v Jungmannovom slovníku (1835—1839) vysvetľuje sa takýmto príkladom: *Mladý a ešte bez úvahy*. V poľskom slovníku B. Lindeho, staršom o 25 rokov, je to: *młody a jeszczce bez uwagi*. To jest slovo *úvaha* Jungmann vzal od Lindeho, kde ono je iste podľa nemeckého *erwägen, Erwägung*. Náš Bernolák (r. 1825—1827) sloveso *uvažovať* už má, ale o podstatnom mene (*úvaha*) nezná. Pravda, i sloveso Bernolák má nie vo význame *o niečom uvažovať*, ale takto: *Jestliže dobre a jak sluší uvažujeme, nalezáme, že ... tak jest*. V Karadžičovom srbskom slovníku (r. 1852) niet ešte ani slovesa; ono len novšieho času ujalo sa v srbsko-chorvatských spisoch — pravda, tiež nie vo význame *uvažovať o niečom*. I v slovinskom Slováre Pleteršnikovom (1895) vykladá sa: *uvažiti, in Betracht nehmen, bertücksichtigen* — totiž *uvážiť niečo*.

My tiež dobre urobíme, keď budeme sa ho chrániť v písme i v hovorenej reči.

44) **súčasťka** (č. súčasťka). Slovák ani nepochopí, čo je to, a píšú nám už i tak. *Časťka* je zo znamenitých tých slov, z ktorých až sviati ich význam, a nebolo by nám ho dost!?

Ono (čiastka) akoby nám na dlani ukazovalo *diel* celku; ale že Nemci majú i Bestandtheil a či čo ešte, nuž ku *čiastke* pridala sa ešte *súčiastka*. Spáchali to v niektorom názvosloví, a užíva sa už temer len ono, *súčiastka*.

45) **cudzinecký**. Kazí nám rečové čutie, kto prídavné toto meno tak povie alebo napíše. Príponu *-ec* (bc) máme v podstatných menách len v nominatíve, ako chlapec, hudec, krpec, ale v genitíve je ona už bez *e* (b), chlapca, hudca, krpca; v zdrobnelých i v nominatíve po slovensky je chlapček (nie chlapeček), krpček a v prídavných menách ona i úplne odpadne. Hovoríme Lučenec, Hlohovec, Tisovec, ale lučenský, hlohovský, tisovský — teda i cudzinský, nie cudzinecký.

46) Nedobre je **vyhýbať infinitívu** i takto: V tej škole učia šitiu, vareniu — miesto: učia *šitť, varitť*. Slovensky a slovansky je to takto.

A otupuje nám jemnosť slovenského sluchu, čiže čutie naše rečové i ten, kto nám píše: Dlhá nemoc *bránila* mu v dennej práci; nezameškám urobiť tak, aby sa unikanie dusika *zabránilo*, ani nová shoda nemohla *zabrániť* rozbrojom. Alebo i takto: Rok toho, kedy založili našu obec, nie je *bezpečne* známy (miesto: určite); na druhej strane *zajímavé* bolo vidieť účinok mrazu. (A ono mráz bol taký, že účinok jeho vidieť bola trápna vec.)

Pozor totiž na ozajstný význam slova!

(Pokračovanie.)

P. P. Zgúth.

POZNÁMKY.

Písanie pomiestnych mien.

Podľa Pravidiel slk. pravopisu pomiestne mená (mená častí poľa alebo chotára) treba písať dvojako. Príklady: Na Šibeniciach, Za Šibeniciami, — Medzi potoky, Pri kríži. V prvom prípade píše sa i predložka i meno s veľkým písmenom, z tej príčiny, že význam mena vymizol z pamäti, nakoľko na kopci hradskej od Mošoviec smerom na Sv. Michal boli v dobe reformačnej „šibenice“ a len málokto z ľudu vie o tom. V druhom prípade píše sa len predložka s veľkým, ale meno už s malým písmenom, lebo „potoky“ a „kríž“ (tiež v chotári mošovskom) sú tam skutočne.

Záhada je v tom, že ten kopeč menuje ľud i dnes Šibenice a hon chotára na Šibeniciach, za Šibeniciami. Ak by sme pádový (lokálový, inštrumentálový) výraz identifikovali s nominatívom, pomenovanie bolo by možné iba opisom: Ideme orať do poľa Na Šibeniciach, Za Šibeniciami. Výraz s iným pádom: S poľa Na Šibeniciach, Za Šibeniciami pôjdeme orať do Kopanic. Na to, pravda, môžem dostať opravu: Ideme orať Na (?) Šibe-

nice, Za (?) Šibenice. So (?) Šibeníc pôjdeme orať do Kopanic. Ale vtedy nebude pádový výraz nominatívom, lež skrsne čistý nominatív: Šibenice (čo je zrejme z vety: So Šibeníc... atď.) a v dôsledku toho predložky *na*, *za* a *so* mali by sa písať s malým písmenom. Ak nie, vtedy treba písať každú predložku, i keď sa pomenovaním neoznačuje časť chotára, ale iba hradská, písmenom veľkým: Hore Šibenícami, Dolu Šibenícami, smerom na juh a sever. To by sa už neshodovalo so spomenutým pravidlom. Ak by sme písali predložky pri menách pomiestnych s písmenom veľkým a pri chôdzi hradskou s malým, vznikla by z toho pravopisná zataženosť najmä u menej zasvätených do spisovnej reči. V záujme dôslednosti a jednotnosti pýta sa písať predložky s malým a mená s veľkým písmenom i tam, kde význam mena vymizol z pamäti: *na Šibeniciach*, *za Šibenícami* — a naopak: predložky s veľkým a mená s písmenom malým, kde sa význam jeho cíti: *Medzi potoky*, *Pri križi*... ap. Odporúčam do pozornosti pravopisnej komisii.

Väzba základných čísloviek s podstatným menom.

Základné číslovky *jedon*, *dva*, *tri*, *štyri* viažu sa vždy s nominatívom: *jedon chlap*, *dva domy*, *tri ženy*... ap. Číslovky od *päť* navyše majú povahu prídavného i podstatného mena a podľa toho sa i viažu. Keď majú povahu prídavného mena, skloňujú sa s podstatným menom osobným mužského rodu vo všetkých pádoch: *piati chlapi*, *piatich chlapov*, *piatim chlapom*... ap.; pri ostatných, t. j. s podstatným menom neosobným rodu mužského a so všetkými ženského a stredného rodu len v genitíve, datíve, lokáli a v inštrumentáli: *piatich domov*, *žien*, *detí*, *piatim domom*, *ženám*, *deťom*, (o) *piatich domoch*, *ženách*, *deťoch*, (s) *piatimi domami*, *ženami*, *deťmi*. Ak majú povahu podstatného mena, sa neskloňujú, skloňuje sa len podstatné meno: *päť chlapov*, *domov*, *žien*, *detí* (nominatív i genitív), *päť chlapom*, *domom*, *ženám*, *deťom*... atď. Tak učia Pravidlá.

Číslovky dvojmiestne 21, 22... 31, 32... ap. vyslovujeme dvojako: *dvacať jedon*, *dvacať dva*... i *jedonadvacať*, *dvaadvacať*... ap. Podľa rozdielneho vyslovenia rozdielna je aj ich väzba. Prvý tvar (takzvaný školský) je metodicky prijateľnejší, aby žiak nemal ťažkostí pri písaní číslic, hoci sa šťastne prebil cez ne pri číslovkách od 11—19. Podľa Pravidiel dvojmiestne číslovky viažeme s podstatným menom dvojako: s nominatívom: *dvacať jedon chlap*, *dom*, *dvacať jedna žena*, *dvacať jedno dieťa*; *dvacať dvaja chlapi*, *dvacať dva domy*, *dvacať dve ženy*, *dvacať dve deti*... ap., i s genitívom: *dvacať jedon chlapov*, *domov*, *žien*, *detí*; *dvacať dva chlapov*, *domov*, *žien*, *detí*... atď. Ale, keďže sa všeobecne prizvukuje, že základom spisovnej reči je živá reč ľudu, postavme si otázku: ktorý tvar je správnejší? Na otázku odpovieme novou otázkou: Či kto kedy počul z úst ľudu vetu: V našej obci býva dvesto tricať *jedon muž* a dvesto šty-

ricať jedna žena, dovedna štyristo sedemdesiat dvaja *obyvatelia*? Alebo: Za dvacať štyri *hodiny* prídem vlakom do Paríža? Podľa úzu v živej reči ľudu vychodí z toho, že dvojmiestne čísla s jednotkami od 1—4 máme viazať s podstatným menom vždy v *genitive* a nekaziť väzbu neprirodeným, strojeným spôsobom, ktorý sa protiví duchu jazyka. Slovom číslovky 1—4 viažeme s nominatívom, všetky ostatné, teda i dvojmiestne s jednotkami 1—4, s genitívom. Tým usporíme ťažkosti učiteľom i žiakťu. Odporúčam tiež na uváženie pravopisnej komisii, a to i na základe mienky Jozefa Zubatého v smysle článku Dvacet jeden halěr, uverejneného v Našej reči, roč. VI. čís. 6 str. 161—167.

Druhý tvar: jedonadvacať, dvaadvacať..., bežný najmä v reči ľudu, viaže sa bez výhrady s genitívom podstatných mien.

Ján Mihál:

AKO PÍŠU PO SLOVENSKY.

Čítate v novinách: „mladí agrárnici podľahnú námluvám“ a zamyslíte sa. Náš ľud *nahovára* druh druhu či už na zlo a či na dobro. Teda prečo by sme nemohli písať, že *mladí agrárnici podľahnú nahováračkám*, keďže slovo *nahováračky* v lude žije? Podobne, keď máme rozhovor, prečo by sme nemohli mať *dohovor* m. smluva. Ľud veľmi dobre pozná slovo *kontrakt*, čo by vedeli dosvedčiť i páni verejní notári. Veď naši ľudia, keď sa *dohovoria* (nikdy nie „smluvia“ ani „domluvia“!), môžu podpísať *dohovor*. Naši mládenci chodia *na pytačky*, a nie na „námluvy“. My „nesmlúvame“, ale *sa jednáme*. Všetky slová s koreňom *mluv-* sú bohemizmy v spisovnej slovenčine, lebo podľa hláskoslovných zákonov slovenských mali by sme mať koreň *mlv-*, teda potom **mlvíť*, **mlva*, **smlva*, čoho v živom jazyku niet.

Čítame alebo v škole deti počujú, že učiteľ im povie, aby „neodmlúvali“ miesto nášho dobrého a živého *neodvrávať*. Slovenské deti nesmú *odvrávať* svojim rodičom a predstaveným. Mňa vždy napomínali: *neodvrávaj!* Čo s *predmluvou*(?) — Vorrede? Upotrebúvať len *úvodné slovo*, alebo *slovo úvodom*.

Po slovensky píšúci ľudia nemali by „ťahat konzekvencie“, ale nech *vyvodí dôsledky, konzekvencie!*

Tak často sa stretávame v knihách a po novinách so slovom „rana“ miesto *úder, výstrel* a pod. Keď ma voľakto udrie, nemôžem ešte povedať, že som dostal „ranu“, ale dostal som len *úder* a možbyť z neho rana ani nebude. „Zabil ho jednou ranou alebo na jednu ranu?“ Čoby, *jedným úderom, na jedon úder ho zabil*. Počuli sme „delové rany“? Horkýže, *počuli sme výstrely z diel!* „Koľko rán padlo?“ (Wieviel Schüsse fielen?) Ešteže čo, *koľko výstrelov odznelo!*

Pravý Slovák nepovie, že to a to má byť „zdvižené“, ale

vravi — to a to *treba zdvihnúť*, to a to má byť *zdvihnuté*. Nepovieme „on bol vyzdvižený z úradu“ (= wurde des Dienstes enthoben!), ale bol *vyzdvihnutý* (keď už tak!), pravda, lepšie je — dočasne pozbavený, suspendovaný, alebo *dočasne ho pozabavili úradu, suspendovali ho*.

Ale ide mi o inú vec: keď nepoznáme „vyzdvižený, pozdvižený“ ap., prečo píšeme „obsažený“ m. *obsiahnutý*? Na pr.: „v troch bodoch je obsažený životný záujem“ môžeme povedať: *tri body obsahujú životný záujem, obsahom troch bodov je, v troch bodoch je shrnutý, v troch bodoch je obsiahnutý životný záujem!*

Po slovensky pisavame *vrstvá, vetva* (keď už nasilu, ináč *konár, halúzka!*), *mrkva, žatva, kuroptva* ap., a nie „vrstev, vetev, mrkev, žatev, kuroptev“ ap., teda potom jednotný genitív je *vrstvy, vetvy, mrkvy, žatvy, kuroptvy* a taký je i nominatív plurálu. Genitív plurálu mal by byť *vrstiev, vetiev, mrkiev, žatiev, kuroptiev* a pod., a nie „vrství, vetví, mrkvi, žatví, kuroptví“, keďže podstatné mená ženského rodu na *-va* (pôvodne na *-ev*) prešli so svojou deklináciou do vzoru *ryba*, ale v spisovnej reči je ešte vždy genitív plurálu podľa duší, dlaní, kostí.

Tu máte frázu „púhe žvanenie“, ktorá sa často opakuje v našich novinách. Sme naozaj rečove natoľko chudobní, že nemôžeme ani takú všednú frázičku povedať po slovensky? Asi nie. Slovák nikdy nežvanil, ale *táral, búchal, trepal dve na tri*, teda nie „púhe žvanenie“, ale *prostá táranina, jednoduchá, hold táranina*.

Vraj „hlas preniká až kdesi ku kostiam“ m. ...penikáť až do kostí. Veď mokneme tiež až *do nítky*, ten-onen *sa opíja do nemoty*, zima tiež *peniká do kostí*, ba *penikne* človeku *až do duše* dajaký pohľad, reč.

V čítanke Vernost III. čítame takéto vety: to počujúc, sadol som si; a zvediac, kto som, vraví; pán rychtár, vezmúc kľúče z rúk hajdúchových, otvoril bránu...; napokon oddal kľúče pánu palatínovi, ktorý, podržiac ich malú cviľku (sic!) v rukách a poďakujúc sa za privítanie, vrátil ich pánu rychtárovi...; vrátiac sa do domu Pána (sic!) Vrbovského, spýtal som sa. — Všetky tu uvedené súvetia sú krátené priechodníkom. Naš ľud takýmto vetám vyhýba, ale ak kráti vetu priechodníkom, to kráti dobre, na pr. *idúcky* som sa zastavil tam a tam; potom bežné sú v ústach ľudu *kolenačky, spievajúci* vás môžu vykradnúť; *sediačky* a iné. Spisovná reč, pravda, nemôže sa zaobísť bez priechodníkov. Spisovateľ, ktorý narába perom z vnútorného nutkania a nielen za groš, vezme do rúk dajakú tú gramatičku (hoc Damborského II. diel, strana 71) a poučí sa o krátení viet priechodníkom. Tu najde zákony o krátení, ktoré platia nielen pre slovenčinu, ale aj pre češtinu, ruštinu, poľštinu. Sú jednoduché: také súvetie môžeme krátiť, v ktorom obidve vety majú *ten istý podmet*. Keď sú *deje*, vyjadrené slovesami obidvoch viet,

súčasné, krátime priechodníkom prítomným sloviem nedokonavých (imperfektívnych), keď sú nesúčasné v minulosti, alebo jeden z dejov je v minulosti a druhý v prítomnosti (v minulosti a v budúcnosti), krátime priechodníkom minulým. Ak sú deje nesúčasné v budúcnosti, krátime priechodníkom prítomným slovesa dokonavého (perfektívneho). Ako príklady rozoberieme si citované vety. Tak prvá: „to počujúc, sadol som si“ nekrátene znej: keď som to počul, sadol som si. Vidíme, že deje sú v minulosti: počul — sadol, ale nedialy sa naraz, lebo najprv som počul a potom som si sadol, teda vetu treba bolo skrátiť takto: to počúvši, sadol som si. To „počujúc“ môže obstáť len v tejto skrátene: to počujúc, sadnem si = keď to počujem, sadnem si, deje sú nesúčasné v budúcnosti. Alebo už potom: počúvajúc, sadám si — keď počúvam, sadám si, počúvam a sadám si. Druhá veta: „zvediac, kto som, vraví“ chce byť skrátenejšou tejto vety, a keď (sa) (do)zvedel, kto som, vravel, vraví. Zasa máme nesúčasný dej, ktorý môžeme krátiť len takto: *zvedevši, kto som, vravel, vraví*. Veta „zvediac, kto som, vraví“ nemôže obstáť, môže obstáť len — *zvediac — povie, zvediac, kto som, povie — keď zvie, kto som, povie*. Veď „zvedieť“ je sloveso dokonavé!

Tretia veta: „pán rychtár, vezmúc kľúče . . . , otvoril bránu“ je skrátenejšou za toto: *pán rychtár vzal kľúče z rúk . . . a otvoril bránu. Dej nesúčasný v minulosti, teda krátime: *pán rychtár, vzavši kľúče . . . , otvoril bránu*. Ináč krátenina citovaná má ten význam, že *pán rychtár vezme kľúče a otvoril bránu, čo je nemožné. „Vezmúc“ by bolo na mieste, keby veta vyznela takto: *pán rychtár vezmúc kľúče . . . , otvorí bránu*. Štvrtá veta: . . . *podržiac ich malú chvíľku v rukách a poďakujúc sa za privítanie, vrátil ich pánu rychtárovi . . . veru takto neobstojí, ale mala znieť: . . . *držiac . . . ďakujúc . . . vrátil ich . . .** Piata veta: „vrátiac sa . . . spýtal som sa ho“ mala byť — *vrátiavši sa . . . spýtal som sa*. Keď poviem „*vrátiac*“, môžem povedať v 2. vete len „*spýtam sa*“. Inakšie môžem povedať „*pracajúc sa . . . spýtal som sa*“. Našiel som v tom istom článku aj dobre skrátenu vetu: „*vrátiac sa spolu, vykonajú povinnosť svoju*“, v ktorej je priechodník prítomný slovesa dokonavého a kráti sa ním veta súvetia nesúčasného deja v budúcnosti. Do čítaniek pre deti, hlavne pre deti, ale aj vôbec treba zavádzať gramaticky správnu reč. — *Keďže priechodníky minulé na -vši sú cudzie živej reči, treba im vyhýbať i v spisovnej. Keď nemusíme, neskracujme vety priechodníkom minulým.***

(Pokračovanie.)

Svedomitý človek, ktorý sa naozaj stará o spisovnú reč slovenskú, nečíta a nekupuje časopisy a knihy, čo náročky kazia dobrú spisovnú slovenčinu a úmyselne rozširujú neslovenské slová a výzby.

ZO SLOVENSKEJ GRAMATIKY.

O predložkách.

Predložky úzko súvisia so slovom, ktorého význam určujú, natoľko úzko, že prízvuk slova pošmykuje sa na predložku, nakoľko je ona jednoslabičná. Vyslovujeme *pred dom, po dom, na dom* ap. s prízvukom na predložke. Z toho vidieť, že predložka so slovom pokladá sa nielen za jeden význam, ale i za jedno slovo. Z tejto príčiny nemala by sa predložka nikdy vynechávať pri slove, ktorého význam určuje, lebo tým sa neobjasní výraz, ale dokaličí. Mali by sme teda písať: *chodím do kostola v utorok, v piatok a v sobotu*, a nie: *chodím do kostola v utorok, piatok a sobotu*. Z úst ľudu iba takto počuješ: *odišiel na dva na tri dni, na dva na tri týždne, na dva na tri roky, pobudol doma za päť za šesť dní, za päť za šesť týždňov, za päť za šesť rokov, vráti sa o tri o štyri dni; predáva to po dva po tri krajciare a pod.* Z úst ľudu jde: *z toho zo všetkého nič nebude* = *z toho všetkého ap.* Živá reč ešte i tu ponecháva predložku pri každom slove. Je teda, podľa mojej mienky, slušné, aby sme predložku zpravidla vypisovali. Ako logicky zbytočná, predložka odpadá u tých slov, ktoré sú prívlastkom predložkového mena podstatného, teda: *na dome vysokom, maľovanom* (nie: *na dome na vysokom, na maľovanom*), *na našom dome, z vášho domu* (nie: *na našom na dome, z vášho z domu*). Môžem tiež napísať: *za dva-tri týždne, za päť-šesť rokov, po 2—3 krajciare*, lebo týmto činom číslice prestávajú byť osobitými slovami a stávajú sa jediným pochopom, pri ktorom netreba predložku opakovať. Okrem toho pre hladkosť slohu smie sa azda vynechávať, kde sa vzťahuje na hromadu po sebe nasledujúcich podstatných mien, na pr. *poľovačka na srny, jelene, medvede ap.* Vychodiac z toho poznania, že predložka so slovom má jeden význam, dokladám, že práve tak, ako nemáme vzťahovať jednu predložku na niekoľko slov, nesmieme vzťahovať viac predložiek na jedno slovo. Nepíš teda: „Doplnok stáva po základnom slove, príslovečné určenie naopak i *za* i *pred týmto*“ (z Hattalovej mluvnice, str. 200). Treba bolo napísať: „Doplnok stáva po základnom slove, príslovečné určenie naopak i *za* *ním* i *pred ním*.“ Ani takto nepíš: „vidím, že sú hlasy i *za* i *proti mne*“ (Kal. Pov. III. 51). Treba bolo napísať: „vidím, že sú hlasy i *za mňa* i *proti mne*“.

Predložka patrí k slovu, ktorého význam určuje; medzi ňu a slovo smie teda prísť iba priradený prívlastok určeného slova, t. j. povieš a napíšeš: *za domom, za pekným domom, za naším pekným domom; od rokov, od dvoch rokov, od piatich rokov ap.* Prívlastok smie mať pri sebe príslovky prosté: *za naším pekné a pravidelne maľovaným domom ap.* Ak je prívlastok pridlhý, ale keď sa prívlastok neurčuje prostou príslovkou, ne-

klad ho medzi predložku a meno, ale za meno: stojí za domom, pekne a pravidelne maľovaným, blachom pobitým, vysoko nad stromy vyčnievajúcim... polož knihu na miesto k tomu určené (nie: na k tomu určené miesto), hlasovali na neho pre peniaze, sľúbené na kostol, na opravu kostola (nie: hlasovali na neho pre sľúbené na kostol peniaze, pre sľúbené na opravu peniaze), s domom vystaveným zvlášte pre obchod (nie: s vystaveným zvlášte pre obchod domom) a pod. Keď je prívlastkom číslovka (dva roky, tri roky) a ona má pri sebe priradený prívlastok (plné dva, celé tri roky), dáva sa prívlastok medzi predložku a meno: po celé dva roky, za celé tri roky, alebo: po dva celé roky, za tri celé roky. Ak sa číslovka určuje príslovkou, kladieme ju pred predložku: nie celkom za dva roky (zle: za nie celkom dva roky), nie cele za tri roky (zle: za nie cele tri roky) ap. Ak je predložkové podstatné meno doplnkom (predmetom), medzi predložkou a ním obstoja príslovkové určenie: pil pálené s hodne paprikou, pije víno s málo vodou a pod.*

NOVÉ KNIHY.

ZIVOT, román Quy de Maupassanta, preložil dr. Ivan Horváth. Vydanie Spoločnosti priateľov klasických kníh v Bratislave, tlačou Unie tamže.

Kto čítal Horváthovho Človeka na ulici a tento jeho preklad, hneď zbadá veľikánsky rozdiel. V pôvodnom diele Horváthovom nieto toľko chýb oproti slovenčine, ako ich je v preklade, hoci pôvodnú prácu tlačili v Prahe. Preklad nechváli ani prekladateľa, ani redaktora Spoločnosti a veru ani tlačiareň. Klasické dielo Maupassantovo je rečove v slovenskom preklade tak dokaličené, že škoda bolo námahy, papieru a takej krásnej väzby. Spoločnosť priateľov klasických kníh nech vydáva nielen diela klasikov, ale i klasické preklady! My členovia máme na to nárok, keďže kniha príde na 30—40 korún. Ale dokážem, čo tvrdím. Stránku, na ktorej nachodím chyby, neudám, pôjdem po poriadku.

V knihe čítame „sa potily steny od sklepa až po pôjd“ m. ... *od pivnice až po pôjd*. (Slovákovi *sklep* = obchod, ale i tak nie od sklepa, ale *od sklepu*, lebo naši ľudia povedia „*idem do sklepu*“, t. j. do obchodu.) Vraj — na rozpakoch m. *v pomykove*; zavazadlo (sic!) m. *baťožina*; podivín m. *čudák*; nikdy k tomu nesvolí m. *nikdy to nedovolí*; u Iportu m. *pri Iporte*; kočiar m. *koč*; do vozu m. *do voza* (vravíme: *ani s voza ani na voz*); sťažovať si m. *ponosovať sa*; deka m. *pokrovec*, *prikrývadlo*; stejnomerných visiach copov m. *rovnomerných visiacich vrkočov* (Takéto frázy prezrádzajú, že prekladateľ používal český preklad!); do kapsy m. *do vrecka* (Slováci nosia kapsu na chrbte); nádherný m. *velkolepý*; lejak m. *lejak*; udýchaním hlasom m. *udychčaným*; prádelňa m. *práčovňa*, *práča*; špica-

* Podľa 3. vydania Rukováti, str. 175—177.

tými m. *končítými*; žvykal m. *prežúval*; potvôrka m. *potvorka*; kručinkou trnistou m. *žltucha pichľavá*; nárazy vetru m. *vetra* (počet: len tak hodil *ako do vetra!*); prebiehať m. *prebehúvať*; nedosažiteľný m. *nedosiachnutelný*; v jasu m. *v jase*; bezdečný m. *mimovoľný*; v zápalu m. *v zápale*; v prechodu m. *v prechode*; v mrežoch m. *mrežiach*; miznul m. *mizol*; chroptivé m. *chrapľavé*; z ďaleka m. *zďaleka*; prikop m. *priekopa*; jilm. m. *brest*; rakosie m. *šašina, trstina*; prehlásiť m. *vyhlásiť*; nastavajúc m. *nastavujúc*; rúno m. *runo*; na obzoru m. *na obzore*; prišla pre ňu bárka m. *po ňu*; zkušal, ztrávil m. *skúšal, strávil*; nedôveryivý m. *nedôverčivý*; buclatú škarupinu báriek m. *bruchatú škrupinu bárok*; akonáhle m. *len čo*; vyzdvihnul m. *vyzdvihol*; pri svitu m. *pri svite*; vrzanie m. *vřzganie*; slúžke, ktorá ju podporovala m. *... ju podopierala*; statok m. *majetok*; pesničky Berangerové m. *... Berangerove*; zásuvka m. *priečinok*; ako sa vám vedie m. *... vodi*; kapesník m. *vreckovka*; kapka m. *kvapka*; hovorný m. *shovorčivý*; zadržal ho k obedu m. *... na obed*; schytralosť m. *chytráckosť* (veď žije slovo chytrák!); ktoré vlastnil m. *ktoré mal, ktoré mu patrily*; učinil gesto m. *spravil gesto, urobil gesto*. Toto sú len niektoré chyby po stránku 25. Ale mám ešte niekoľko viet. Tak na pr.: „Bežala do izby bārónky. Lebo očakávala tento deň odchodu so vzrastajúcou netrepezlivosťou.“ Prečo neoddeliť tieto dve vety len čiarkou a druhú vetu nezačať s malou počiatočnou písmenou? Veď spojka *lebo* uvádza vedľajšie vety. „Bolo tiež ustanovené, že...“ Prečo nie „*Ustanovili tiež, že...*“? Vraj „*Vy ste chcela*“, a nie „*Vy ste chceli*“...? Iná veta: „Domovník a jeho žena prišli pozdraviť, zatvoriac dvierka, dostali posledné rady vzhľadom na zavažadlá, ktoré mali nasledovať vo voziku.“ Veľmi zlá veta! Alebo slovo vták skloňuje podľa *chlap*, ale participiá l-ové píše s -y: na pr.: „... štyria veľkí duboví *vtáci*... niesly a zdaly sa“ etc. Takúto chybu mal by zbadat korektor!

Slovenská reč (na str. 163) upozornila redaktora Spoločnosti priateľov kníh, aby dával lepší pozor na rečovú stránku vydání Spoločnosti. Emil Boleslav Lukáč vie dobre po slovensky, preto tým viacej prekvapuje, že neuplatňuje svoje vedomosti pri apretúre rukopisov. Ako redaktor zodpovedá za svoje vydania. Nepozorne prichystaná kniha môže poškodiť i spisovateľské meno redaktorovo.

Prekladateľ dr. Ivan Horváth je známy náš spisovateľ, ale pri tomto preklade sa nedokázal. Veď v 4. čísle Elánu čítame toto: „Tu konštatujeme, že nemôžeme byť cele spokojní. Z rúk dvoch spisovateľov (Ivana Horvátha ako prekladateľa a E. B. Lukáča ako redaktora knižnice) by mala vyjsť práca štýlove a jazykove dokonalejšia.“ Takýto posudok Jána Smreka je istotne objektivny a dobre myslený, preto dúfame, že nabudúce Spoločnosť priateľov klasických kníh vydá s rečovej stránky lepšie preklady.

Ján Mihál.

Z NAŠICH ČASOPISOV.

Mladá autonomistická generácia slovenská založila si časopis *Nástup*. O ideovej stránke netreba sa mi zmieňovať, ale mám niekoľko dobromyseľných poznámok, týkajúcich sa rečovej stránky nového časopisu.

O mladých autonomistoch právom predpokladáme, že dobre poznajú svoj materinský jazyk, že vedia ním dobre narábať, že dbajú na jeho rýdzosť, aby im zastancovania protivného smeru nemohli vyčítať, že ani po slovensky dobre nevedia. Ale musím konštatovať, že v 2. čísle *Nástupu* je hodne chýb tvaroslovných, pravopisných a iných. Ani 1. číslo nie je bez chýb, ale tu poukážem na chyby v čísle druhom.

Strana 13.: rebusom — rébusom; *keby i* naše oficiálne kruhy *si* osvojili — *keby si i* naše...; prestýž — prestíž; vypočítavá — vypočítava; absolutnou — absolútnou.

Str. 14.: nedoslýchavcov — *hluchých* alebo *nahluchlých*; diplomácie — diplomacie; *s* cudzou rukou chytať — cudzou rukou chytáť (bez predložky *s*); Hitlerove Nemecko — Hitlerovo; že *i oni* nežiadajú — že ani oni nežiadajú; *štrategických* — *strategických*; *úžitočné* — *užitočné*; dementy — dementi; *neveruhodná* (zlé slovo!); *všetcia* — všetci; *kulisiach* — kulisách.

Str. 15.: *teraz je poriadok na...* — *teraz je rad na...*; *štádiu* — štádiu; mnoho krívd bolo páchaných — mnoho krívd sa páchalo; *sidiel* — sídel (*i* na str. 16.); *na vonok* — *navonok*; *nehľadiac nato* — *na to*; *na hor* — *nahor*.

Str. 16.: *atheizmu* — *ateizmu*; podloženie máme *previesť* — vykonať, uskutočniť; *nepohrdne* — *nepohrdne*; *napriek pevnej štruktúry* — *popri pevnej štruktúre* (*napriek* aj ináč poji sa s datívom); *na princípu* — *na princípe*; *presne berúc, nevyjímajúc ani škandinávske štáty, môžeme hovoriť* (*nemožná väzba participiálna*); *nevyjímajúc* — *nevynímajúc*; *slavianstva* — *Slovanstva*; *radšie* — *radšej*; *autonómii* — *autonomiu*.

Str. 17.: *de/be* — *debe*; *v štáte* — *v štáte*; *princípu* — *princípu*; *podhodom* — *podvodom*; *d/a* — *podľa*; *občianstvo* — *občianstvo*; *predĺženie* — *predženie*; *praəsi* — *praxi*; *vnúcovania* — *vnucovania*; *šlapané* — *šliapané*; *vodcovia utiekli za hranice, aby užívali ovocie ich práce* — *svojej práce*; *po spôsobe italskom* — *po spôsobe talianskom*; *po bankrotu* — *po bankrote*; *popri vlády italskej* — *popri vláde talianskej*; *vnutí* — *vnúti*; *zprenevere* — *sprenevere*; *zapríčinila ztratu* — *zavinila ztratu*.

Str. 18.: *Hitlerovcom* — *hitlerovcom*; *bank* — *bánk*; *ovšem* — *pravda*, *pravdaže*; *zachráncov* — *záchrancov*; *volal pán minister pri jeho prejave* — *pri svojom*; *Bárs by len neprišla doba, kedy by...* *strany museli...* — *Bár by neprišiel čas, aby strany... musely*; *neznášanlivosť* — *nesnášanlivosť*; *neznášanlivého* — *nesnášanlivého*; *pekusia* — *pokusia*; *ztrať* — *stratí*; *praəsi* — *praxi*; *je našim nepriateľom* — *je našim...*; *línia* — *lína*; *tajne* — *zbohatlíkmi* (zlé slovo); *lóna* — *lóna*; *po bankrotu* — *po bankrote*; *hovorené bolo veľa* — *hovorilo sa veľa*; *ztraťili* — *stratili*; *núdiť* — *nudiť*; *o ktorých sa jedná* — *o ktorých ide*.

Str. 19.: *Dnes sa z toho nedá strieľať* (*nesprávny výraz*); *nevyzpytaťelné* — *nevzpytateľné*; *niečim* — *niečím*; *vytknuté zásady* — *určené*,

stanovené; pomocou ktorých — ktorými; republiky československej — republiky Československej; pri tom — prítom.

Str. 20.: československej republiky — Československej republiky; Keď by zákony boli uvádzané do života — Keby sa zákony uvádzaly do života; odioznou — odlióznou; v praěsi — v praxi; k vóli tomu — preto; Je-li — Ak je; nie je dodržiavaná zásada — nezachováva sa zásada.

Str. 21.: Je tiež potrebné, aby to, o čo sme boli ukrátení, aby Slovensku bolo nahradené. — Je tiež potrebné, aby sa Slovensku nahradilo, o čo sme boli ukrátení; tragedia — tragédia; život bol vedený — viedli, viedol sa; vynaliezli — vynašili; na Hausberglu — na Hausbergli; zbyťáky (zlé slovo).

Str. 22.: Touto knižkou sa dostalo — Touto knižkou dostalo sa. Nemožno odpustiť určitých vád — Nemožno odpustiť isté chyby; katekizmu — katechizmu; *zvykne kričať* — kričieva (alebo len: kričí).

Str. 23.: *k vóli* úplnosti — pre úplnosť; dátumov, dátumy — dát, dáta; poriadaniu — usporiadaniu; ako tomu bolo — ako to bolo; tomu tak nebolo — to tak nebolo; mohli byť vynechaní — mohli sa vynechať; toho potrebuje — to potrebuje; sobeckého — sebeckého; pokládala — pokladala; vysávaly — vycičiavaly, vysávaly; investíciach — investíciách; na úpisu — na úpise; zemiami — zemami; ako je on dobrý — aký je on dobrý; *úžitočný* — užitočný.

Str. 24.: tápajú — habkajú; Dnes musíme odplatiť našim bratom *naš dlh* — svoj dlh.

Poukázal som na chyby lexikálne, tvaroslovné, syntaktické, kmeňoslovné, pravopisné i tlačové, lebo na rečovú správnosť musí sa dbať po všetkých stránkach, musí na ňu dbať redaktor i sadzač. Naši novinári majú veľkú zodpovednosť, lebo noviny čítajú najširšie vrstvy, ktoré nemajú inej možnosti v reči sa zdokonaľovať a vzdelávať.

Keď máme toľko novín a časopisov, ktoré neprajú dobrej slovenčine, nech sú aspoň naše autonomistické časopisy s rečovej stránky vzorné.

Michal Knap.

Peter Tvrдый.

CHYBNÉ SLOVÁ A VÄZBY, KTORÝM TREBA V SLOVENČINE VYHÝBAŤ.

Namiesto:

hovorme a píšme:

Z

za času kráľa Svätopluka
zabavil
zabýpať sa
za druhé
peniaze mu zadržali
zahájil
zahájil shromaždenie, poradu
zajiste, zajistiť

za kráľa Svätopluka
zhabať
zaoberať sa
po druhé
peniaze mu nevydali
otvoril
začať shromaždenie, poradu
zaiste, zaistiť

záležitosť
zanechať ženu, vlast
vojsko zanechalo bojište
komuže zanecháš majetok?
zánef
zapálil si na fajku (pipára
gyujtott)
to už prišlo v zapomenutie (az
már feledésbe jutott)
zapotreby

zariadiť

zarmúčený
zastaváreň
zástavný list
zašľamiť (verschlemmen)
zazdiť
zbudiť, zbudzovať
zbúriť
zdaťný
zdejší
zdiť, zed, zedník, zednícky

zem (slovenská)
zemanský, zemanstvo
zemedelec
zemedelstvo

minister zemedelstva
zemezrada
zemský úrad
zest'
zhliadnuť
zhora
zkaza
zkazu brať, vziať
zkázať
zkornatiť, zkornatenie (žil)
zkracovať
zkrátka
zkrúšený
zkúmať
zkúsenosť, zkúšený
zlobiť
zmáhať sa
zmienený
zmocňujem

vec
opustiť ženu, vlast
vojsko odišlo s bojišta
komuže poručíš majetok?
zapálenie
zapálil si do fajky

to sa už zabudlo

treba, potreba: nie mi je toho
treba, netreba mi
zaradiť (zaradenie do lepšej
hodnostnej triedy)

zarmútený
záložňa
záložný list
zahleníť
zamurovať
vzbudiť, vzbudzovať
vzbúriť
súci, spôsobilý, statočný
tunajší
murovať, múr, murár, mu-
rársky
slovenská krajina
zemiansky, zemianstvo
rolník
rolníctvo, poľnohospodár-
stvo
minister orby
vlastizrada
krajinský úrad
zjesť
vzhliadnuť
shora
skaza
na skazu vyjsť, zhynúť
vzkázať, odkázať
zvápenieť, zväpenenie
skracovať
slovom
skrúšený
skúmať
skúsenosť, skúsený
hnevať
vzmáhať sa
spomenutý
splnomocňujem

známo je
znenadále
znesnadňovať
zniknúť
z pomedzi

zpredu
zpriamiť sa
zralý
zrast
zrost

zrza, zrzavý, zrzavieť
zúčastniť sa porady
zvyknúť
zvykol som robiť
priestupníkov zvykli trestať

želva
žhavý
žlknúť

známe je
znenazdajky
obťažovať
vzniknúť
zperedzi (složené predložky
píšeme dovedna)

zpredku
vzpriamiť sa
zrelý
vzrast
vzrast

hrdza, hrdzavý, hrdzavieť
zúčastniť sa na porade
privyknúť, navyknúť
robievam
priestupníkov trestávajú

ž

korytnačka
žeravý, páľčivý, rozpaľujúci
žltnúť

Tento soznam chybných slov a väzieb zostavil som podľa Czambelovej Rukováti a podľa rozličných upozornení Jozefa Škultétyho. Okrem toho použil som i poučenia Senšelovej Stylistiky a niekoľkých iných diel. *Āutor.*

ROZLIČNOSTI.

O vzťažnom zámene ktorý. — Dôst. p. Pavol Hermann z Močenka píše nám, že nedávno čítal v istej brošúrke, ktorú vydal Spolok sv. Vojtecha, vetu: „Prosíme... slovenské katolícke publikum, aby si zadovážilo tieto knihy, technická úprava ktorých je krásna...“ a spytuje sa, či by veta nemala znieť takto: „Prosíme... slovenské katolícke publikum, aby si zadovážilo tieto knihy, ktorých technická úprava je krásna...“ — Správne Ste opravili spomenutú vetu, lebo vzťažné zámeno *ktorý* je vždy na prvom mieste vo vedľajšej vete, ktorú uvádza.

Ide pršať. — Istý čitateľ sa spytuje, či je dobrý titul článku „Západné Slovensko idú podriaďiť moravskému lesnému riaditeľstvu“, či v ňom obстоjí väzba *idú podriaďiť* (doklad je zo Slováka, č. 91., str. 4. dole). — Áno, väzba *idú podriaďiť* je dobrá, lebo v tomto prípade sloveso *ísť* je pomocné a užívame ho na označenie deja, ktorý sa hneď stane. V ľudovej reči presne rozlišujú *ide pršať* a *bude pršať*. Veta *ide pršať* značí, že hneď, o malú chvíľu bude pršať, proti tomu veta *bude pršať* neurčuje, kedy v budúcnosti bude pršať, či to bude hneď alebo o deň, či o niekoľko dní. Preto dobrá je veta „Západné Slovensko idú podriaďiť moravskému lesnému riaditeľstvu“, veď značí, že sa pomysľa uskutočniť to hneď.

Pristúpiť k štúdiu ap. — Veľmi často čítame takéto vety: pristúpili k štúdiu francúzštiny, k vyrúbeniu poplatkov, k práci a pod. Zdá sa, že u nás už ani nezačínajú študovať niečo, vyrubovať poplatky, nezačínajú ani robiť, ale k všetkému len pristupujú. Takéto pristupovanie k niečomu je znakom veľkej lenivosti, veď donedávna u nás *začali robiť*, a dnes už len *pristupujú k práci*, čo značí, že istotne nerobia. Sloveso *pristúpiť* v spomenutých väzbách nevyslovuje jasne, že ide o započatie štúdia, roboty a pod., preto máme sa mu vyhýbať.

Beztak! — O predložke *bez* je známe, že sa pojí s genitívom podstatných, prídavných mien a zámen, preto nedobrá je príslovka *beztak*, v ktorej po *bez* nasleduje príslovka *fak*. Miesto *beztak* píšme *i fak, aj tak*.

Dovedna a spolu. — V účtovníckych knihách temer všade píšu pri spočítaní čísel *spolu*, hoci dobre po slovensky je len *dovedna*. Veď *spolu* má význam nemeckého *mit*, ale *dovedna* značí to, čo v nemčine *zusammen*. *Dovedna* vzniklo spojením predložky *do* a slova *vedno*, ktoré pochodí z *v jedno*. Teda $30+20+40$ je *dovedna* 90!

Zemedelec-roľník. — P. Št. Mnoheľ sťažuje si, že v slovenských časopisoch dôsledne píšu *zemedelec, zemedelstvo, zemedelský*, hoci neide o akési delenie zeme, ale o *roľníka, roľníctvo*. Súhlasíme s čitateľom Slovenskej reči, lebo slovenčina nepozná sloveso *deliť* ani koreň *del-*, ktorých je v českých slovách *zemědělec, zemědělství*. Bohužiaľ, u nás z *gazdu* a *gazdovstva* urobili už *hospodára* a *hospodárstvo*, z *roľníka* urobili *zemedelca*, čo je veľmi nespravodlivé, lebo po prevrate pri delení zeme dostali veľmi málo skutoční roľníci. *Zemedelcami* môžeme volať iba tých, čo si medzi sebou rozdelili zbytkové majetky.

Stotník, stotnina-soťník, soťnina. — V Pravidlách slk. pravopisu (str. 279) je heslo *soťník* = dôstojník, veliteľ *soťniny* a *soťnina* = kompánia, slovo *soťnina* značí vraj len *stý diel*. V skutočnosti slová *soťník* a *soťnina* sú v slovenčine celkom neznáme. V Jančovičovom slovníku z r. 1848, na str. 304. nachodíme *soťnina* = század, *soťník* = százados, *soťnička* = századosnő, v Pechányovom slovníku (II, 367) sú heslá százados = *stotník*, század = *soťnina* a Kálalov Slovenský slovník z literatúry aj nárečí (str. 647) uvádza z turčianskeho i banskobystrického úzu *soťnina* = č. setina, setnina, *soťník* = č. setník, lat. centurio. Slováci poznajú len *stotníka*, len *soťninu* (= kompánia i stá časť).

Merič, merač, merník. — Máme sloveso *merať* (v češtine *měříti*), a k nemu podstatné meno *merač* (v češtine je *měřič* k *měříti*), preto správne je len *zememerač*, nie *zememerič*, ako je v Pravidlách. Poznamenaj treba, že geometra voláme *merníkom*.

O delení slov nájom, záujem. — Pri skloňovaní slov *nájom, záujem* a pod. stretávame sa veľmi často s chybným rozdeľovaním, na príklad: *náj-mu, záuj-my* a pod., hoci koreň týchto slov je *jom-, jem-*. Predpony *ná-(jom), zá-u-(jem)* musíme pri rozdeľovaní oddeliť od koreňa, teda rozdeľujeme takto: *ná-jmu, ná-jmy, zá-ujmy* (alebo: *u-jma*) a pod.

Nové slová. — Niektorí čítatelia žiadajú nás, aby sme tvorili nové slová miesto cudzích slov; ale to nie je cieľom nášho snaženia, lebo každé nové slovo stretáva sa s veľkým odporom. Preto uznávame len takýto postup: cudzie slová, čo sa už staly časťou slovenského slovníka, neslobodno bez príčiny vylučovať zo spisovnej reči. Iba dobré domáce slovo môže nahradíť cudzie slovo, a to len vtedy, ak domáce slovo naozaj v ľuďoch alebo v spisovnej reči žije. Ináč musíme sa uspokojiť a prijať cudzie slovo. Neide nám o to, aby sme zo slovenčiny vyhadzovali medzinárodné slová, ale o to, aby sme upozorňovali na zaujímavé syntaktické zjavy, na slová a väzby, ktoré zanikajú pre nedostatočnú znalosť slovenčiny. Miesto vymýšľania nových slov radšej hľadáme v slovenských nárečiach vhodné slová. Ustálenie slovenského slovníka môžeme očakávať len po zhodnotení celého lexikálneho bohatstva slovenčiny a to bude možné iba pri vydaní veľkého slovníka jazyka slovenského.

POZNÁMKY A ZPRÁVY

Slovenčina a návrh na reformu stredných škôl. — Ministerstvo školstva uverejnilo v prílohe k 4. číslu svojho Věstníka návrh na reformu stredných škôl. V tomto návrhu podávajú sa podrobné osnovy pre všetky predmety na všetkých typoch s rozličnými jazykmi vyučovaciami. My všimneme si len slovenčiny na stredných školách s vyučovacím jazykom československým.

Vyučovanie delí sa na dva stupne. Nižší stupeň končí sa triedou štvrtou, s piatou začne sa stupeň vyšší. Na nižšom stupni cieľom je praktická znalosť československého jazyka slovom i písmom; počiatky výcviku slohového; isté a správne užívanie výrazových prostriedkov so stránky formálnej i obsahovej; praktické poznávanie druhého znenia spisovného jazyka; základy gramatickej sústavy; základné vedomosti o rozličných druhoch slohu a ich výrazových prostriedkoch; návod, ako chápať slovesné diela so stránky formálnej a obsahovej; výklad prejavov ľudového života, kultúrnych a literárnych zjavov, nakoľko vyplývajú z čítania.

Na vyššom stupni má sa žiak naučiť iste a obratne užívať čsl. jazyk.

Dokončuje sa sústavný výcvik slohový; pestuje sa porozumenie pre estetické a ideové hodnoty básnického diela; preberajú sa hlavné od-

chýlky druhého znenia jazyka československého, aby žiak poznal jeho *jednotu*; rozširujú sa vedomosti o rozličných druhoch slohu; vykladá sa v hlavných rysoch poetika a podáva krátky prehľad vývinu československej literatúry.

V podrobných osnovách jednotlivých tried sú predpisy o tom, ako treba postupovať. V každej triede delí sa vyučovanie na výcvik praktický a teoretický. Výcvik praktický zahŕňa čítanie z čítanky a čítanie súvislé (celé diela), cvičenia hovorové, písomné práce a memorovanie a prednášanie. Teoretické poučenie shrnuje v sústavu gramatickú, štylistickú, poetickú, praktické vedomosti a podáva systematicky vývin československej literatúry.

V 3. triede začína sa s praktickým vyučovaním druhého znenia spisovného jazyka. Toto vyučovanie má byť hlavne praktické: obidva jazyky srovnávajú sa pri čítaní, teoreticko-gramatické výklady obmedzujú sa na minimum. Cieľom je len znalosť, potrebná pre úplné porozumenie v hovore a čítaní, nie znalosť slovom i písmom.

Literárne dejiny starej a strednej doby vykladajú sa v zemiach zamoravských i na Slovensku jednotne. Od doby obrodzenia jednotne sa vykladajú iba zjavy vedúce, z podružných preberajú sa zjavy, ktoré majú

zvláštny význam pre literárnu tvorbu príslušnej vetvy československého národa.

Ziaci českí na Slovensku, slovenskí na ústavoch českých smú písať polovicu písomných slohových cvičení po česky alebo po slovensky.

Návrh je ďalším pokrokom vo vyučovaní slovenčiny, lebo aspoň teoreticky odstraňuje doterajšiu disparitu a zavádza rovnosť medzi slovenčinou a češtinou, zrušuje písomné cvičenia české na Slovensku vo vyšších triedach, ktoré ešte i terajšie osnovy jednostranne ukladajú. Ale parita i. takto je len zdanlivá a Slovákovi nemôže uspokojiť. V celom vyučovaní totiž hlavnú úlohu má čítanie čítankové a najmä súvislé. A tu je slovenčina nepomerne slabšie zastúpená. Nedostatkom návrhu je, že neurčuje, koľko článkov v čítanke má byť českých, čo pri schvaľovacej praxi môže znamenať i väčšinu článkov českých v slovenských čítankách tried 3—4. Musíme rozhodne žiadať, aby bola dovolená maximálne $\frac{1}{5}$ článkov českých. V triede 5. temer vôbec niečo slovenčiny v čítanke, keďže sa čítajú ukážky z diel staročeských a zo svetových ukážky z Iliady a Danteho. Teoreticky z poetiky preberá sa epika veršovaná, druhý básní epických. Sem teda treba zaradiť ukážky tejto epiky zo spisby slovenskej, aby sa čítalo aspoň niečo po slovensky.

V triede 6. je už väčšia možnosť pre slovenčinu, ale i tak je pomer v najlepšom prípade 1:1. V triedach 7. a 8. čítajú sa už len diela súvislé.

V čítaní súvislom nie je to lepšie. V 2. triede číta sa jedno menšie dielo. Má to byť poviedka historická alebo legionárska alebo Vansovej Danko a Janko alebo Kukučín: Veľkou lyžicou. Tu treba presne určiť, že na Slovensku to smie byť len dielo slovenské.

Pre 3. triedu uvádzajú sa 3 diela slovenské (Jesenský, Chalupka, Podjavorinská), ale ani tu sa neudáva, či sa majú čítať všetky alebo len niektoré z nich. Vcelku čítajú sa

4 diela. Je prirodzené, že všetky majú byť slovenské. Teda návrh treba v tejto veci doplniť. Jesenského rozprávky nepokladám za vhodné pre žiakov tejto triedy, treba vybrať iného autora (Kukučína alebo Alexyho vo výbore).

V triede 4. číta sa 6 literárnych diel. Majú to byť tieto druhy: idyla, dlhšia legenda, dedinská a historická poviedka, dedinský román. Slovenských spisovateľov uvádza sa tu 6, ale zas bez jasného ustanovenia, ktorých z nich treba čítať. Teda i tu bude treba doplniť, že sa majú čítať len slovenské diela.

V triedach 5., 6. a 8. číta sa po 6 dielach, v triede 7. osem diel. I tu všade treba presne určiť počet diel českých. Ak má byť úplná parita, má sa čítať na Slovensku v 5. a 6. triede po jednom, v dvoch najvyšších triedach maximálne po dvoch dielach českých, ako je to presne predpísané o dielach slovenských v českých zemiach (str. 218.). V nižších triedach, ako som spomenul, majú byť všetky diela slovenské, ako v českých zemiach české.

Literatúra slovenská je tiež hodne macošsky odbavená. V triede 5. vôbec sa nevyučuje, v 6. v najlepšom prípade na polovicu, v 7. asi z $\frac{1}{3}$, v 8. tiež toľko alebo ešte menej.

Všetky tieto nevýhody i pri teoretickej parite vyplývajú z mylného predpokladu, že čeština a slovenčina sú jedným jazykom, že literatúra slovenská je organickou časťou literatúry českej. Tieto pomýlené predpoklady na Slovensku už nemajú zastancov, ale v praxi oficiálne kruhy nechcú sa ich vzdať, takže to vedie k násilným výkladom v dejinách literatúry a prekáža dôkladne prebrať všetku slovesnú tvorbu slovenskú.

My nemôžeme sa uspokojiť ani s týmto návrhom a žiadame čo najdôraznejšie, aby sa už raz i v školách uznal samostatný jazyk slovenský a samostatná literatúra slovenská s osobitnými osnovami, keďže fikcia jednoty jazykovej a národnej už i tak úplne padla.

—m.

Zodpovedný redaktor a vydavateľ: A. Prídavok.

Tlačila Nová knižtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine, Kuzmányho ulica č. 2.